

Gevaarlijke
relaties
en hoe
ze eindigen
in moord

Jane Monckton Smith

Oorspronkelijke titel: *In Control. Dangerous Relationships and How They End in Murder.*

Voor het eerst gepubliceerd in Groot-Brittannië in 2021 door BLOOMSBURY CIRCUS/Bloomsbury Publishing Plc, Londen/Dublin.

Copyright © Jane Monckton Smith, 2021

Jane Monckton Smith heeft krachtens de Copyright, Designs and Patents Act, 1988, haar recht laten gelden om als auteur van dit werk te worden geïdentificeerd.

Gevaarlijke relaties en hoe ze eindigen in moord

Jane Monckton Smith

ISBN 978 90 8560 397 9

NUR 740

THEMA LNFJ2 / JBFK3

BISAC FAM001030

© 2025 Uitgeverij SWP Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

All rights are reserved, including those for text and data mining, AI training and similar technologies.

Ik heb het geluk dat ik mijn kinderen kan vasthouden.
Niet iedereen heeft dat voorrecht.

Minnie Aoiife Westby

Inhoud

Voorwoord – De Tijdlijn van de Moord	9
Waarom stapt ze niet in de ambulance?	9
Introductie – De mythe van de crime passionnel	19
Solidariteit	26
Drie vragen	28
Fase 1 – Een geschiedenis van controle of stalken	35
Schuld	48
Persoonlijkheidsstoornis en psychopathie	50
Patronen herhalen	56
De kracht van geschiedenis	58
Een register voor huiselijk geweld	60
Fase 2 – De wervelwind van toewijding	67
Liefde	69
Als er geen grote passie is	72
Snelheid en toewijding	73
Fase 3 – Leven met controle	79
De jaloeziecode	80
De loyaliteitscode	82
Angst	91
Slachtofferstrategieën	93
Routine en ritueel	105
Het web van controle	111
Seksuele mishandeling	115

Fase 4 – De trigger	119
Scheiding	120
De grens overschrijden	126
Fase 5 – Escalatie	129
Stalken	131
Fase 6 – Een omslag in denken	145
De kalmte voor de storm	150
Fase 7 – Planning	155
Fase 8 – Moord en/of suïcide	165
Moord en suïcide herkennen	168
Na de moord	173
Beoordelingen van moordzaken	184
Epiloog – Een slotwoord	187
Over de auteur	191

De Tijdlijn van de Moord

Waarom stapt ze niet in de ambulance?

Het was acht uur 's avonds en al donker toen we aankwamen op het adres, een Victoriaans gebouw dat was gesplitst in appartementen. De blauwe zwaailichten van de ambulance weerkaatsten in de mistige nachtelijke regen, verlichtten de openstaande voordeur van het huis en maakten de rustige straat in de voorstad unheimisch en griezelig.

Ik was pas afgestudeerd als politieagent, nog in de eerste weken van mijn patrouillediensten, en ging samen met mijn leidinggevende officier op een 112-melding af. Het liep naar het eind van een lange, zware dienst en we zouden die avond rond tien uur klaar zijn. Het enige dat we wisten toen we dat gebouw binnenliepen, was dat er meldingen waren van een mishandeling. Ik herinner me nog goed dat ik door een ervaren rechercheur werd gewaarschuwd dat de gevaarlijkste meldingen die ik zou krijgen zogenoemde 'huiselijken' zouden zijn. De rechercheur had ernstig letsel opgelopen bij een van deze meldingen en daar moest ik aan denken toen ik in het schemerige trappenhuis naar binnen gluurde.

We klommen naar de eerste verdieping en kwamen in de woonkamer van een koud, net appartement. Het meubilair en de inrichting waren een waas voor me vergeleken met het lege gezicht van de jonge, voor zich uit starende roodharige vrouw, die waarschijnlijk niet ouder was dan achttien, die kalm op een stoel zat, omringd door ambulancepersoneel. Ze was op haar hoofd geslagen met een zware hamer. Haar vriend – haar aanvaller – was gevlucht voordat wij arriveerden. De vrouw staaarde gewoon naar de vloer, rustig en heel stil. Er druppelde bloed langs haar hals op het tapijt. Het ambulancepersoneel probeerde haar over te halen mee te gaan naar het ziekenhuis, maar ze weigerde geluidloos en liet zich niet vermurwen.

Als jonge vrouw – amper twintig jaar oud en net van de politieschool – stond ik verbijsterd te luisteren. Ik kon maar niet vatten waarom een mens medische zorg zou weigeren, vooral als zijn leven in gevaar was.

De statische, krakende stemmen op onze radio's maakten een eind aan het idee dat we daar de hele nacht konden blijven staan om haar ervan te overtuigen iets te doen. We zagen dat ze ons op geen enkele manier zou helpen om haar aanval-ler te vervolgen. En dus lieten we haar daar zitten, alleen, starend naar de met bloed besmeurde vloer en gingen we verder met onze steeds dringender zaken – ik, mijn officier en de ambulancebroeders – machteloos en gefrustreerd.

‘Waarom?’ herinner ik me dat ik aan mijn officier vroeg. ‘Waarom stapt ze niet in de ambulance? Ik begrijp het niet.’

‘Wen er maar aan’, antwoordde hij zuchtend. ‘Zo zijn *ze* nu eenmaal.’

Met *ze* bedoelde hij slachtoffers van huiselijk geweld. Het was geen onaardige of onverschillige man: deze overtuiging – dat slachtoffers van mishandeling zich anders gedragen dan ‘normale’ mensen – kwam niet voort uit een gebrek aan sympathie; het was gewoon zijn ervaring met meldingen vanwege huiselijk geweld. Hij was eraan gewend dat slachtoffers hulp weigerden, vaak keer op keer. Zoals veel anderen voor en na hem, ging hij ervan uit dat zij als volwassen vrouw de mogelijkheid en de keuze had om gewoon op te staan en weg te gaan. Hij nam waarschijnlijk ook aan dat opstaan en vertrekken haar zou bevrijden van het geweld en haar mishandelaar, waardoor ze geëmancipeerd zou zijn – veilig. Hij dacht dus dat deze vrouw, en anderen zoals zij, niet handelden zoals een normaal mens zou doen of zou moeten doen.

Ik heb de jonge vrouw na die nacht niet meer gezien, maar ik ben haar nooit vergeten. De vraag die ik aan mijn officier stelde – en waarvan ik het gevoel had dat die onbeantwoord bleef – bleef me sindsdien achtervolgen. In mijn hart wist ik – hoopte ik – dat zodra we weg waren ze zichzelf zou verzorgen, het bloeden zou stoppen, pijnstillers zou nemen. Misschien zou huilen, uiteindelijk.

Ik wilde een antwoord op de vraag waarom ze hulp had geweigerd. Ik wist dat ze om zichzelf gaf; ze was normaal. Op deze specifieke avond had de jonge vrouw veel ‘geluk’ gehad dat ze het had overleefd. Ik bedoel niet alleen dat de klap met de hamer haar had kunnen doden – het was duidelijk dat dat had gekund. Ik bedoel dat haar vriend ervoor had kunnen zorgen dat ze die nacht stierf.

*

Ik kwam bij de politie in het begin van de jaren tachtig, in de nasleep van de seksediscriminatiewet van 1975. Dit was een tijd van grote veranderingen. Tot die tijd waren vrouwelijke politieagenten gescheiden van hun mannelijke collega's met een aparte rangenstructuur, taken en afdelingen. Vrouwelijke agenten zoals ik begonnen zij aan zij met mannen te werken. Seksisme bleef echter diep geworteld en individuele korpsen konden nog steeds regels opstellen over wat hun vrouwelijke agenten wel en niet mochten doen. Bij mijn korps mocht ik bijvoorbeeld niet betrokken zijn bij openbare orde; ik mocht ook niet bij de hondensectie (mijn langgekoesterde droom) of de gewapende eenheid. Maar ik patrouilleerde wel alleen en elke dienst bestond uit twee vrouwelijke agenten. Het was een tijd waarin traditie en modernisering botsten en ik tegelijkertijd de voordelen van (langzaam opkomende) gelijke kansen genoot en frustraties had over de aanhoudende discriminerend gedrag.

Sommige vrouwelijke agenten klaagden over de veranderingen: ze zagen problemen opdoemen. Ze hadden het gevoel dat het opheffen van de vrouwenafdelingen binnen de politie zou leiden tot verlies van macht en invloed en ze vroegen zich af of vrouwelijke slachtoffers in het nieuwe systeem wel eerlijk behandeld zouden worden. De seksistische cultuur wordt niet alleen door mannen in stand gehouden: toen vrouwen in gemengde diensten werden ingezet, bleef de manencultuur overheersen, waardoor veel vrouwelijke politieagenten de heersende institutionele opvattingen meekregen.

Ik observeerde van dichtbij de manieren waarop vrouwen werden beoordeeld en veroordeeld, zowel als slachtoffer alsook als professional, en ik zag de impact van die oordelen. Luisteren naar gesprekken tussen mijn collega's over hoe beschuldigingen van huiselijk geweld en verkrachting werden en zouden moeten worden behandeld, was een ruwe opleiding in seksebeleid. Het had een diepe impact op mij en was het begin van een levenslang durend ongemak over de manieren waarop we geweld rechtvaardigen. Mijn besluit om moordzaken te bestuderen kwam voort uit dit ongemak. Vooral de manieren waarop we moord goedpraten of rechtvaardigen kan geweld eerder aanmoedigen dan afschrikken.

De overgrote meerderheid van de moorden valt in twee brede categorieën: mannen die andere mannen vermoorden in gewelddadige confrontaties en mannen die plannen beramen om hun partner of ex-partner te vermoorden en die uitvoeren. Deze twee groepen domineren elk jaar de moordstatistieken, in elk land. 'Moord op intieme partners' – een van de grootste categorieën van moord – resulteert in de dood van voornamelijk vrouwen in aanzienlijke aantallen over de

hele wereld. Het VN-Bureau voor Drugs en Criminaliteit (UNODC) meldde in 2019 dat in 2017 87.000 vrouwen opzettelijk werden gedood, van wie meer dan de helft door een partner of familielid. Deze cijfers geven geregistreerde moorden weer, maar het echte aantal ligt veel hoger, overal. Femicide (een vrouw doden omdat ze vrouw is) is een ernstig probleem voor de volksgezondheid en het strafrecht. Volgens het UNODC plegen mannen 90 procent van alle moorden, maar zijn ze ook in ongeveer 80 procent van de gevallen slachtoffer en deze statistiek is historisch stabiel. Bij moord op een intieme partner maken vrouwen echter 82 procent van de slachtoffers uit en zijn mannen in de meeste gevallen de moordenaar. Het aantal vrouwen dat hun partner of echtgenoot vermoordt, ligt veel lager. Moordgevallen in lgbt+-relaties worden ook gedomineerd door mannelijke daders (cijfers uit de Verenigde Staten laten bijvoorbeeld zien dat in 2013 76 procent van alle lgbt+-intieme partnermoorden homoseksuele mannen betrof die werden gedood door een mannelijke partner; in het Verenigd Koninkrijk wordt ongeveer 50 procent van de mannelijke slachtoffers van intieme partnermoorden gedood door een andere man). Deze statistieken laten zien dat voor een man het meest waarschijnlijke gevaar een andere man is en voor een vrouw een man met wie ze een intieme relatie heeft of heeft gehad.

Omdat mannen onevenredig vaak de daders zijn van dodelijk geweld tegen vrouwen, en ook tegen andere mannen, wordt over dit geweld in mannelijke termen gesproken – en vaak gerechtvaardigd. Naar vrouwen en kinderen wordt alleen gekeken alsof ze een bijrol spelen in deze gebeurtenissen en als zodanig wordt hun persoonlijkheid versimpeld, waarbij de slachtofferrol alle complexiteit vervangt. Deze tendens overheerst in ons strafrechtstelsel, vooral in categorieën van geweld die voornamelijk door vrouwen worden ervaren. Er zou geen misdaad moeilijker te vervolgen zijn dan verkrachting en huiselijk geweld. Het is deze context die de meeste moorden op vrouwen rechtvaardigt. Om te begrijpen waarom vrouwen worden vermoord, moet je huiselijk geweld centraal stellen.

Dat eerste bezoek aan de vrouw die rustig in haar stoel bleef zitten en weigerde in de ambulance te stappen, is nog steeds de kern van alles wat ik schrijf en van elke analyse die ik afrond – omdat haar acties en die van haar vriend fundamenteel zijn om huiselijk geweld en controlerend gedrag, en de moord door een intieme partner, te begrijpen.

Dertig jaar na die nacht schrijf ik als hoogleraar Publieke Bescherming een rapport voor de lijkschouwer over de dood van een vrouw. In deze functie voer ik werk en onderzoek uit dat rechtshandhaving en het strafrechtelijk systeem helpt

om geweldsmisdrijven beter te begrijpen en manieren te bedenken om ze te bestrijden. Mijn specialisme is moord, en dan met name moord door een intieme partner. Mijn werk is heel divers en bestaat onder andere uit het helpen opleiden van politieagenten en andere professionals in het beoordelen van dreiging en risico, uit beoordelen van moorden in processen voor het ministerie van Binnenlandse Zaken, de politie helpen met onderzoeken en cold cases, en interventies ontwerpen om bestrijding van moord te verbeteren. Dit komt bovenop mijn onderzoek en lezingen en het werk dat ik doe met nabestaanden van een moord.

De zaak waar ik voor de lijkschouwer naar kijk, gaat over de suïcide door een vrouw nadat ze aanhoudend had gemeld dat ze leed onder angstaanjagend controlerend gedrag en geweld door haar man. Ze had herhaaldelijk gezegd dat ze een vervolging niet zou steunen en daarom vroegen sommige mensen zich af of ze wel de waarheid sprak over de mishandeling. Ik was aangesteld als getuige-deskundige om het onderzoek te informeren over huiselijk geweld en dwangmatig controlerend gedrag, en vooral over de manier waarop slachtoffers en daders zich gedragen.

Terwijl ik mijn rapport samenstel voor de lijkschouwer, betrap ik mezelf erop dat ik nog steeds bezig ben met vragen die ik al die jaren geleden hoorde toen ik politieagent was: *Waarom ging ze niet gewoon weg? Als het zo erg was, was ze toch wel weggegaan? Gaf ze niet om haar kinderen? Waarom zou ze een vervolging niet steunen?* Het zijn allemaal variaties van: *Waarom stapt ze niet in de ambulance?* Het rapport geeft me de kans om uit te leggen waarom de vrouw die suïcide had gepleegd niet naar de politie wilde gaan en om te wijzen op een aantal mythes waarin we maar blijven geloven over slachtoffers en daders van geweld. Sommige dingen zijn veranderd sinds mijn tijd bij de politie. En sommige dingen niet.

*

Ik heb mijn hele carrière een antwoord proberen te vinden op schijnbaar niet te beantwoorden vragen: deze vragen mogen dan complex zijn, ze moeten een logica en een verklaring hebben. Mijn aanpak is altijd een beetje onorthodox geweest en ik moet eerlijk zeggen dat ik geen rechttoe rechtaan academisch pad heb gevolgd. (Langer dan tien jaar heb ik bijvoorbeeld formele carrièremogelijkheden afgewezen en me toegelegd op een leven aan de rand van de samenleving – als leadzanger van een heavyrockband.) Tegen de tijd dat ik de academische wereld betrad, had ik ervaringen opgedaan in een zeer hiërarchische en gedisciplineerde organisatie, en daarna in een levensstijl die schijnbaar verstoken was van organi-

satie en discipline. Maar ik heb gemerkt dat mensen ongeacht cultuur of context om grotendeels dezelfde redenen de dingen doen die ze doen.

Mijn uitgangspunt wanneer ik het gedrag van mensen probeer te interpreteren, is dat de meeste mensen zullen handelen in wat zij *denken* dat hun eigen belang is. Dus in plaats van te vragen: *Waarom stapt ze niet in de ambulance?* zou ik bijvoorbeeld vragen: *Waarom was het in haar eigen belang om niet in de ambulance te stappen?* De factor die die jonge vrouw er volgens mij van weerhield om die avond hulp te aanvaarden, is dezelfde factor die haar aanvaller motiveerde om een hamer te pakken en die naar haar hoofd te slingeren. Het is een *patroon* dat honderden van de intieme-partnermoorden die ik in de afgelopen decennia heb gezien met elkaar verbindt.

Hoewel het al jaren bekend is, heeft dit patroon pas sinds kort een naam gekregen – ‘dwangcontrole’ –, zoals beschreven door forensisch maatschappelijk werker, professor Evan Stark (in zijn boek *Coercive Control: How men entrap women in personal life*). Dwangcontrole heeft ook andere namen, waaronder intiem of huiselijk terrorisme, en wordt door de meeste experts op dit gebied erkend. De voorspellende kracht van dit patroon en de verschrikkelijke trauma’s die het veroorzaakt zijn zodanig dat de regeringen van Engeland en Wales, Schotland en de Ierse Republiek het strafbaar hebben gesteld en andere rechtsgebieden beginnen te volgen.

Toch is dwang vaak onzichtbaar, ongrijpbaar of verborgen. Het wordt dan wel erkend in de wet, maar dat maakt het in de praktijk niet gemakkelijk te herkennen of te begrijpen. Mijn recente werk is erop gericht om manieren te vinden die dit makkelijker maken – voor individuen, voor liefdadigheidsinstellingen, voor politiediensten en juridische organisaties. Maar al te vaak proberen we dwang, huiselijk geweld en moord te verklaren met de aanname dat zowel slachtoffers als mishandelaars spontaan handelen – zonder rationele gedachten. Dit komt voort uit de zogenaamde ‘crime passionnel’-verklaring: een verhaal over moord door intieme partners rechtstreeks uit de mond van de moordenaars en degenen die hen verdedigen.

Ik heb ontdekt dat deze verklaring een mythe is.

In de loop van mijn onderzoek las ik wat andere onderzoekers op het gebied van moord en dwangcontrole hadden ontdekt en ik vond dat fascinerend. Ik sprak met politieagenten en andere professionals, met slachtoffers die ontsnapt

waren aan moordaanslagen, met de families van slachtoffers van moord en met de moordenaars zelf. Ik las medische dossiers, onderzoeksdossiers, dagboeken, sms-berichten, sociale media, brieven van slachtoffers en brieven geschreven door moordenaars. Ik luisterde op telefoonopnames naar de stem van overleden vrouwen die om hulp riepen en ik zag camerabeelden van moordenaars voor en na hun misdaad. Ik onderzocht ook moorden voor overheidsprocessen, gaf advies aan panels, onderzoeken en organisaties tot op regeeringsniveau over hoe ze praktijken kunnen ontwikkelen om te proberen deze moorden te voorkomen.

Door onderzoek naar meer dan vierhonderd gevallen van moord op intieme partners als onderzoeker aan de Universiteit van Gloucestershire, was ik in staat om me een beeld te vormen van de moordenaars en wat hen motiveert om hun vrouw, echtgenoot, partner en zelfs kinderen te vermoorden. Wat ik heb ontdekt is dat de moordenaars vaak *patronen* van dwangcontrole volgen. Door deze patronen te identificeren en te herkennen, kunnen we nagaan hoe en waarom het risico voor potentiële slachtoffers escaleert – eerder veranderingen signaleren om in te grijpen en te voorkomen dat mensen iets overkomt. Die escalatie heb ik ondergebracht in een achtfasentraject dat ik de Tijdlijn van de Moord heb genoemd.

Ik begon mijn bevindingen te delen en de gesprekken waartoe ze leidden waren opmerkelijk. Al snel werd de tijdlijn in realtime gebruikt door de politie en anderen om risico en dreiging in te schatten, om moorden te beoordelen en om bescherming te bepleiten. Geleidelijk aan begonnen de gesprekken te veranderen.

Onderzoek krijgt niet altijd veel aandacht, maar wij van de Universiteit van Gloucestershire wisten dat dit belangrijk was. We stuurden een persbericht uit om ervoor te zorgen dat zo veel mogelijk mensen het patroon zouden kennen. We hoopten dat de tijdlijn bij mensen zou aanslaan en hen zou inspireren, maar we waren niet voorbereid op de overweldigende belangstelling die ons overviel op de dag dat het onderzoek werd gepubliceerd. We ontvingen verzoeken om interviews en informatie uit de hele wereld en ik heb meer tv- en radio-interviews gegeven dan ooit tevoren. Het online nieuwsbericht van de BBC over de Tijdlijn van de Moord werd in de eerste paar weken meer dan een miljoen keer bekeken.

Sinds de lancering van onze bevindingen zijn de belangstelling en het momentum toegenomen. Ik werkte samen met politiekorpsen, reclasseringsdiensten, liefdadigheidsinstellingen op het gebied van huiselijk geweld en stalking en nog veel meer professionals en organisaties, met als doel de manier waarop we over